

Grote pimpernelgraslanden in het Roerdal

EEN VERGELIJKING TUSSEN DE JAREN VIJFTIG EN NU

Guido Verschoor, Keutenberg 1, 6305 PP Schin op Geul

Jan Boeren, Heerepad 18, 6097 DJ Heel

Het Roerdal is aangewezen als Natura 2000-gebied voor onder meer het Donker pimpernelblauwtje (*Phengaris nausithous*) (MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN, 2013). Deze vlindersoort komt voor in een wat ruigere vegetatie met Grote pimpernel (*Sanguisorba officinalis*). Momenteel wordt gewerkt aan het opstellen van het beheerplan Natura 2000 voor dit gebied (PROVINCIE LIMBURG, 2009). Om een beter beeld te krijgen van het voorkomen van graslanden met Grote pimpernel in het Roerdal is een gebiedsanalyse uitgevoerd met als basis de historische beschrijvingen van Sissingh uit de jaren veertig van de vorige eeuw. Voor dit artikel is gekeken wat er is overgebleven van de door hem beschreven vegetaties. De nadruk daarbij ligt op het voorkomen van het habitat-type “Laaggelegen schraal hooiland (*Alopecurus pratensis*, *Sanguisorba officinalis*)” als leefgebied voor het Donker pimpernelblauwtje.

METHODE

Voor de historische referentie in dit artikel is gebruik gemaakt van de beschrijvingen van SISSINGH (1942). Er is gezocht naar aanvullende gegevens in periodieken, bibliotheken en de Landelijke Vegetatiebank. Helaas bleek de informatie hieruit zeer beperkt. Wel waren enkele rapporten uit de jaren '70 van de vorige eeuw beschikbaar. Voor de huidige situatie is gebruik gemaakt van de vegetatiekartering van de Provincie Limburg (meest recente kartering) en heeft aanvullend terreinbezoek plaatsgevonden.

FIGUUR 1

Luchtfoto van het Roerdal met uitzicht op Beatrixhofen Kasteel Daelenbroek en op de achtergrond (links) Herkenbosch. De foto is genomen tijdens de Tweede Wereldoorlog; er zijn nog loopgraven en tankgrachten zichtbaar (uit: CONRAD-POLAK & BEKKERS, 1995/Collectie Roerstreekmuseum Sint Odiliënberg).

GRASLANDEN IN HET ROERDAL

Al sinds tijden overstroomt de Roer met enige regelmaat na overvloedige regenval het cultuurland. Zo wordt in 1881 melding gemaakt van overstroming van het beste veld in de gemeente Herkenbosch en Melick en werd 737 gulden uitgegeven voor bedijking (VAN DIJK-BEZEMER, 1971). DE VALK (1971) meldt dat bij overstromingen rond 1971 circa 570 ha weiland onder water kwam te staan. Ook nu nog treedt de rivier bij grote hoeveelheden neerslag buiten haar oevers, al is dat door de stuwmeren in het stroomgebied minder dan vroeger [WINTERAEKEN, 2014]. De bodem langs de Roer bestaat voornamelijk uit jonge rivierkleigronden die tijdens overstromingen zijn afgezet. In deze gronden heeft nog weinig bodemvorming plaatsgevonden. Langs de binnenbochten komen plaatselijk smalle stroken met jonge rivierzanden voor (STIBOKA, 1968). Naast deze jonge rivierdalgronden liggen hoger gelegen, oude rivierdalgronden in het Nederlandse deel van de Roervallei, ohé's genaamd. Hier lagen voornamelijk akkers, zoals in de Melicker en Herkenbosscher Ohé. Ook nu vindt in de ohé's voornamelijk akkerbouw plaats (LOCHT, 1984; VAN DIJK, 1969).

Hooilanden lagen in het Roerdal vooral direct aan de rivier. Ze werden omgeven door heggen van Sleedoorn (*Prinus spinosa*). Tot in de jaren zeventig van de vorige eeuw waren hiervan nog enkele zeer fraaie voorbeelden te vinden. Ook populieren (*Populus spec.*) waren veel in het landschap van de Roer te vinden; er waren zowel percelen ingeplant als bomenrijen langs de rivier aanwezig. De populieren werden veel aangeplant tijdens de eerste ontginningen die plaatsvonden rondom de overgang van de 19^e naar de 20^e eeuw. Af en toe werden ook lindes (*Tilia spec.*) aangeplant (SLOB, 1971; VAN DIJK-BEZEMER, 1971). Het overgrote deel van de oude vliegplaatsen van zowel Donker pimpernelblauwtje als Pimpernelblauwtje (*Phengaris telei-*

FIGUUR 2

Graslanden met Grote pimpernel (*Sanguisorba officinalis*) langs de Meurthe in Frankrijk. Het landschap is enigszins vergelijkbaar met het Roerdal. Hier vliegen beide soorten pimpernelblauwtjes (*Phengaris spec.*) nog (foto: G. Verschoor).

us) zijn gelegen op deze jonge rivierkleigronden. Tot in de jaren zestig van de vorige eeuw vlogen ze nog op enkele van de toen nog resterende hooilanden. Soms zijn deze vliegplaatsen nu nog in beheer als hooiland, maar vaker worden ze gebruikt als weiland of zelfs als akkerland (HENDRIKS & ZUYDERDUYN, 2002).

De Roer heeft zijn loop meerdere malen verlegd, waardoor er veel verlaten meanders in het Roerdal voorkomen. Verschillende oude lopen zijn gevuld met water. Ook zijn Roermeanders volgestort met afval en zo verdwenen (SLOB, 1971). Andere zijn verland en in enkele is veenvorming opgetreden. Hierdoor komen plaatselijk ook veenbodems in het Roerdal voor, zoals bij de Turfkoelen. Het veen is hier sindsdien plaatselijk weer afgegraven. De veenbodems waren vanouds zeer nat en gedeeltelijk niet geschikt voor beweiding. De dieren stonden er vaak in het water. De veenbodems lagen grotendeels rondom het Daelenbroek en het Herkenbosscherbroek, en hier en daar ook langs de Roer. Meteen ten westen van Daelenbroek lag het Steynbroek, ten oosten ervan De Rimmen en het Achterste broek, en ten zuiden ervan de Klaverweide [figuur 1]. In het begin van de twintigste eeuw of zelfs al eerder werden deze gebieden grotendeels in cultuur gebracht en ontwaterd. De ontginning ging ook hier plaatselijk gepaard met de aanplant van Canadapopulieren (*Populus x canadensis*) (STIBOKA, 1968; VAN DIJK-BEZEMER, 1971). In het Herkenbosscherbroek en Daelenbroek bevonden zich tot in de jaren zestig vliegplaatsen van beide blauwtjes. Deze zeer natte terreinen waren in gebruik als hooiland en deels omgeven door houtwallen. Vooral in de wegbermen en sloten groeide de Grote pimpernel nog massaal. Het Daelenbroek is nog steeds erg nat, vooral richting de Turfkoelen. In het Herkenbosscherbroek werd tijdens een ruilverkaveling rond 1953 de waterafvoer verbeterd en een aantal hooilanden omgevormd tot akkerland. Tevens werden de hooilanden vaker als weiland in gebruik genomen (HENDRIKS & ZUYDERDUYN, 2002).

Uit interviews met agrariërs hebben HENDRIKS & ZUYDERDUYN (2002) geleerd dat de voormalige hooilanden vooral in juni en septem-

ber werden gemaaid. Soms viel de eerste maaibeurt in kleine delen van het terrein al in mei. Het maaien gebeurde met de hand en er vond slechts plaatselijk nabeweiding plaats. De hooilanden werden soms ontwaterd door ondiepe greppels die om de 15 tot 20 m waren gegraven. Waarschijnlijk had dit een tweeledig doel; enerzijds om de bovengrond te drogen en beter bewerkbaar te maken en anderzijds om regenwater af te voeren. Hierdoor konden er geen regenwaterlenzen ontstaan en kwam het kwelwater tot in het maaiveld. Dit was gunstig omdat kwelwater meer voe-

FIGUUR 3

Twee voorbeelden van de vegetatie in hooilanden met Grote pimpernel (*Sanguisorba officinalis*) op de vliegplaats van de pimpernelblauwtjes (*Phengaris spec.*) langs de Meurthe in Frankrijk. De vegetatie doet sterk denken aan de beschrijvingen van Sissingh van het Roerdal (foto's: G. Verschoor).

FIGUUR 4

Blauwe knoop (Succisa pratensis), hier samen met Grote pimpernel (Sanguisorba officinalis) in een hooiland in een oude meanders langs de Meurthe in Frankrijk (foto's: G. Verschoor).

SISSINGH'S GLANSHAVERGRASLAND

Glanshavergrasland van het Roerfluviatiel

Sissingh bezoekt het Roerdal begin jaren '40 van de vorige eeuw. Hierbij trekken de graslanden langs de Roer zijn bijzondere aandacht. Het rivierenlandschap tussen Lerop en Vlodrop beschrijft hij als volgt: "sterk geaccidenteerde terreinen, waarin oude afgesneden Roerarmen met rivierduintjes, zijn bezet met rijke hooilanden, welke associatie hier op de vruchtbare rivierklei in twee -in waterhuishouding verschillende- subassociaties voorkomt". Hij heeft het over een glanshaverhooiland dat in het Roerdal in een droge en vochtige variant voorkomt. Hieronder wordt hier nader op ingegaan.

De droge variant

De droge variant, die zeer bloemrijk is, groeit op de zandkopjes waar de bodem min of meer doorlatend is. Naast de kensoorten Glanshaver (*Arrhenatherum elatius*), Groot streepzaad (*Crepis biennis*), Goudhaver (*Trisetum flavescens*), Gewone berenklaauw (*Heracleum sphondylium*), Fluitenkruid (*Anthriscus sylvestris*) noemt Sissingh hier plantensoorten als Zachte haver (*Helictotrichon pubescens*), Bevertjes (*Briza media*), Beemdtkroon (*Knautia arvensis*), Gewone veldbies (*Luzula campestris*), Geel walstro (*Galium verum*), Gewoon reukgras (*Anthoxanthum odoratum*), Kweek (*Elytrigia repens*), Rood zwenkgras (*Festuca rubra*) en tal van andere weideplanten als Jacobskruiskruid (*Jacobaea vulgaris*), Gewone margriet (*Leucanthemum vulgare*), Grote bevernel (*Pimpinella major*) en Ruige leeuwentand (*Leontodon hispidus*). Volgens hem was deze vegetatie uiterst bloemrijk gedurende de korte periode voordat er gemaaid werd. Gezien de bloeitijd van veel van deze plantensoorten zou dit betekenen dat dit ergens rond eind juni voor het eerst in het jaar gebeurde. Dit sluit ook aan bij het voormalige hooilandbeheer zoals HENDRIKS & ZUYDERDUYN (2002) dat voor het Roerdal beschrijven.

dingsstoffen bevat dan regenwater. De hooilanden werden onregelmatig, soms met tussenpozen van enkele jaren, gemaaid. Sissingh (1942) heeft waarschijnlijk nog enkele van deze graslanden in al hun pracht kunnen aanschouwen, getuige de beschrijvingen die hij geeft.

Grote pimpernel heeft dan nog nauwelijks gebloeid. De leefgebieden van het Donker pimpernelblauwtje langs de Meurthe in Lotharingen (Frankrijk), een rivier die landschappelijk zeer met de Roer vergelijkbaar is, worden momenteel nog steeds in juni gemaaid. Voor Grote pimpernel vormt dat echter geen enkel beletsel om in de vliegtijd van het Donker pimpernelblauwtje, eind juli en augustus, weer volop in bloei te staan [figuur 2].

Deze droge variant (*ARRHENATHERETUM ELATIORIS* subassociatie met *Briza media*) doet

FIGUUR 5

Hooiland met Grote pimpernel (Sanguisorba officinalis) in de Moerputten in Noord-Brabant, op 3 augustus 2005. Hier is duidelijk dat Grote pimpernel pas later tot bloei komt (foto: J. Boeren).

FIGUUR 6

Het huidige landschap in het Roerdal in de buurt van Sint Odiliënberg (foto: G. Verschoor).

in de huidige typologie van SCHAMINÉE *et al.* (1996) het meest denken aan de subassociatie LUZULETOSUM CAMPESTRIS, waarin Gewoon reukgras en Bevertjes (*Briza media*) voorkomen, soorten die Sissingh ook noemt. Ook enkele soorten van de subassociaties TYPICUM en MEDICAGINETOSUM FALCATAE worden door hem genoemd. De subassociatie TYPICUM is nauw verwant met het Verbond van Grote vossenstaart (ALOPECURION PRATENSIS) en in tegenstelling tot deze gemeenschap droogt de standplaats van de subassociatie in de zomer slechts oppervlakkig uit en wordt in de winter slechts een korte periode overstroomd. De subassociatie MEDICAGINETOSUM FALCATAE is nauw verwant aan de stroomdalgraslanden. Opvallend is dat Sissingh kruiden zoals Grote pimpernel, Knoopkruid (*Centaurea jacea*), Gewone rolklaver (*Lotus corniculatus*), Peen (*Daucus carota*) en Kleine bevernel (*Pimpinella saxifraga*) noemt als soorten die binnen de Glanshaverassociatie op de door hem beschreven locaties samen voorkomen en hier de overhand hebben [figuur 3]. Grote pimpernel en Kleine bevernel worden zelfs kenmerkend genoemd voor de glanshaverhooilanden (droge variant) binnen het Roerfluviaal. Daarentegen kwamen soorten als Kleine pimpernel (*Sanguisorba minor*), Ruige weegbree (*Plantago media*), Duifkruid (*Scabiosa columbaria*) en Gulden sleutelbloem (*Primula veris*) volgens hem juist niet in deze hooilanden voor, maar wel in vergelijkbare graslanden langs de Maas. Het droge glanshavertype vormt volgens Sissingh dan ook de overgang naar 'echt' stroomdalgrasland (door hem dijkbeemd genoemd). Dit stroomdalgrasland, met soorten als Kattendoorn (*Ononis repens* subsp. *spinosa*), Gestreepte klaver (*Trifolium striatum*) en Brede ereprijs (*Veronica austriaca* subsp. *teucrium*), ligt volgens hem niet in het Roerdal, maar wel in het Maasdal. Op basis van deze beschrijvingen kan aangenomen worden dat Grote pimpernel veelvuldig in het Roerdal aanwezig was binnen de Glanshaverassociatie (droge type). Grote pimpernel stond hier vooral in een gradiënt naar voedselrijk grasland. Hiervan getuigt een beschrijving van HENDRIKS & ZUYDERDUYN (2002) van een extensief beheerd pimpernelblauwtjes-grasland uit de jaren zeventig van de vorige eeuw langs de Roer bij de Herkenbosscher Ohé. Hier was een gradiëntrijke flauwe helling aanwezig met een schrale vegetatie aan de bovenzijde die overging naar een voedselrijkere situatie dichter naar de Roer toe. De schrale vegetatie bestond uit een bijzonder kruidenrijke, korte begroeiing. Grote pimpernel stak er duidelijk boven uit en was het meest aanwezig op de overgang van het schrale grasland naar de voedselrijkere delen. Waarschijnlijk waren dit soort situaties in de tijd van Sissingh nog volop aanwezig.

Ook REIJNEN *et al.* (1978) beschrijven een glanshaverhooiland dat, afgaand op de floristische samenstelling, kenmerken vertoont van drogere, schralere vegetatietypen. Het gaat daarbij om soortenrijke niet of weinig bemeste graslanden op dijken, kades en zeer lichte, relatief hoog gelegen zavelgronden (jonge rivierklei). Ze waren in gebruik als hooiland en/of extensief weiland en kwamen in de jaren

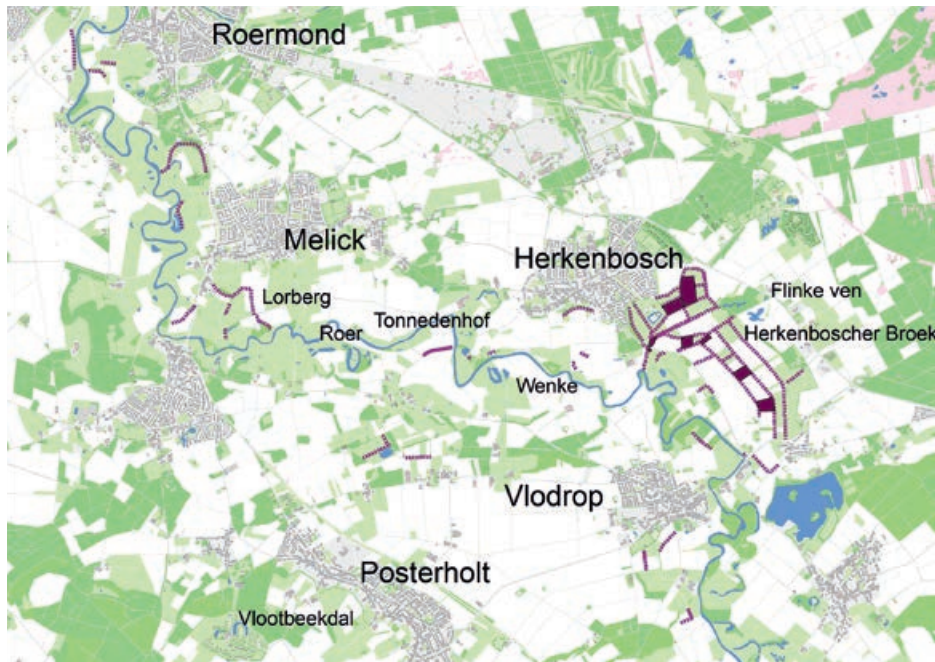
zeventig slechts op enkele plaatsen in een goed ontwikkelde vorm voor. De aangetroffen kenmerkende soorten komen overeen met wat Sissingh aangeeft; naast Grote pimpernel vallen onder meer Kattendoorn, Blauwe knoop (*Succisa pratensis*), Echte karwij (*Carum carvi*) en Karwijvarkenskervel (*Peucedanum carvifolia*) op. SLOB (1971) meldt tevens het voorkomen van Kruisdistel (*Eryngium campestre*), Ruige weegbree en Bevertjes. REIJNEN *et al.* (1978) hebben deze soorten tijdens hun veldonderzoek niet meer aangetroffen.

De natte variant

De natte variant van het glanshaverhooilandtype brengt Sissingh onder bij het ARRHENATHERUM ELATIORIS subass. met *Alopecurus pratensis*. Deze gemeenschap vond hij in de slenken op de meer ondoorlatende rivierklei. Binnen deze graslanden komt Grote vossenstaart (*Alopecurus pratensis*) veelvuldig voor, maar ook andere hoge grassoorten waaronder Kweek, Fioringras (*Agrostis stolonifera*), Ruwe smele (*Deschampsia cespitosa*), Ruw beemdgras (*Poa trivialis*) en Engels raaigras (*Lolium perenne*). Van de niet-grassen noemt Sissingh Pinksterbloem (*Cardamine pratensis*), Penningkruid (*Lysimachia nummularia*) en Grote bevernel onderscheidend ten opzichte van de droge variant. Grote pimpernel ontbreekt in deze natte variant. Dit hooilandtype komt het meest in de buurt van de rompgemeenschap van het ALOPECURION PRATENSIS; RG ALOPECURUS PRATENSIS-LYCHNIS FLOS-CUCULLI [ALOPECURION/MOLINIETALIA] (SCHAMINÉE *et al.*, 1996). Volgens de beschrijving van het habitatype Glanshaver- en vossenstaarthooilanden, subtype B met Grote vossenstaart (MINISTERIE VAN LANDBOUW, NATUUR EN VOEDSELKwaliteit, 2008) zou het gaan om een rompgemeenschap waarin Grote vossenstaart in hoge bedekkingen voorkomt, maar waarin Grote pimpernel niet als begeleidende soort staat.

Glanshavergrasland met blauwgraslandinslag

Helaas besteedt Sissingh nauwelijks aandacht aan de graslanden met Grote pimpernel buiten de directe invloed van de Roer, zoals in het Flinkte ven en Herkenbosscherbroek (BOEREN, 2005). In dit laatste gebied vloog tot 1970 het laatste Pimpernelblauwtje. Het was toen al lang geen woeste grond meer; het bestond al ruim 100 jaar uit grasland en enkele kleine percelen akkerland (HENDRIKS & ZUYDERDUYN, 2002). De bodem bestaat hier uit poldervaaggronden, die vaak zijn ontwikkeld in oude meanders en een humeuze bovenlaag heb-

FIGUUR 7

Huidige ligging van de glanshaverhooilanden en vergelijkbare dijkvegetaties in het Roerdal (bron: vegetatiekartering Provincie Limburg).

ben. Rondom kasteel Daelenbroek komen deze pimpernelgraslanden ook voor op veengronden en moerige gronden, die zich eveneens ooit ontwikkeld hebben in oude meanders. Deels hebben deze humeuze gronden een kleidek (STIBOKA, 1968). Sissingh beschrijft op deze gronden de aanwezigheid van enkele zeer fraaie onbemesete hooilanden in een oude arm van de Roer, De Rimen nabij Daelenbroek. De enkele beschrijvingen van dit gebied (SISSINGH, 1942; PROVINCIE LIMBURG, 2009) laten zien dat de hier aanwezige hooilanden eerder behoorden tot het door Sissingh genoemde MOLINIETUM COERULAE. Volgens de huidige nomenclatuur gaat het hier om het Blauwgrasland (CIRSIO DISSECTI-MOLINIETUM) binnen het Verbond van Biezenknoppen en Pijpenstrootje (JUNCO-MOLINIUM). Sissingh noemt onder andere Blauwe knoop [figuur 4], Spits havikskruid (*Hieracium lactucella*), Heidekartelblad (*Pedicularis sylvatica*), Blauwe zegge (*Carex panicea*), Zwarte zegge (*Carex nigra*), Schubzegge (*Carex lepidocarpa*) en Bleke zegge (*Carex pallescens*), en ook Grote kattenstaart (*Lythrum salicaria*) en Wilde bertram (*Achillea ptarmica*). Ook vermeldt hij de aanwezigheid van Veldrus (*Juncus acutiflorus*) en vele orchideeën, waaronder Brede orchis (*Dactylorhiza majalis* subsp. *maja-*

lis) in een kleine terreindepressie. Deze beschrijving komt min of meer overeen met de huidige situatie in de Moerputten [figuur 5].

Het Pimpernelblauwtje vliegt hier in een grasland met een vegetatie behorend tot het JUNCO-MOLINIUM-verbond, met overgangen naar het Glanshaververbond en het Moerasspireaverbond (FILIPENDULION) op de natte plaatsen. In het Westerwald, de dichtstbijzijnde populatie in Duitsland, vliegt deze vlinder ook in glanshaverhooilanden met overgangen naar het Verbond van Biezenknoppen en Pijpenstrootje, het Moerasspireaverbond en het Dotterbloemverbond (CALTHION PALUSTRIS) op nattere plaatsen (HENDRIKS & ZUYDERDUYN, 2002). Sissingh meldt voor voormalige hooilanden in het Vlootbeekdal, nabij het huidige leefgebied van het Donker pimpernelblauwtje, het vegetatietype ARRHENATHERUM ELATIORIS met inslag van het MOLINIUM-verbond, waar in deze bloemrijke weiden onder meer Grote pimpernel en Gewone berenklaauw veelvuldig voorkomen. Waarschijnlijk was er ook in het Herkenboscherbroek een gradiënt van het zuurdere grasland naar glanshaverhooiland en had dit laatste ook kenmerken van het blauwgrasland.

HUIDIGE SITUATIE

Hooilanden langs de Roer

Het geaccidenteerde Roerdallandschap met de oude afgesneden armen en de hoger gelegen beter doorlatende rivierafzettingen [figuur 6] zoals Sissingh dat beschrijft is ook vandaag nog goed zichtbaar. Nog steeds wordt de Roer op veel plaatsen geflankeerd

FIGUUR 8

Dijktaalud a) met Grasklokje (*Campanula rotundifolia*) en Akkerhoornbloem (*Cerastium arvense*) en b) met Kattendoorn (*Ononis repens* subsp. *spinosa*) (foto's: G. Verschoor).

FIGUUR 9

Ruig grasland met Grote pimpernel (*Sanguisorba officinalis*) en Moerasspirea (*Filipendula ulmaria*) in het Daelenbroek (foto: G. Verschoor).

door graslanden. Nadere studie laat echter zien dat veel van de voormalige glanshaverhooilanden zijn verdwenen [figuur 7]. Volgens REIJNEN *et al.* (1978) waren graslanden waarin elementen van de oorspronkelijke vegetatietypen zijn te herkennen, aan het begin van de jaren zeventig al zeer zeldzaam en beperkt tot kleine oppervlakten. Momenteel resteren slechts enkele hectaren (bron: vegetatiekartering Provincie Limburg). Het betreft kleine perceeltjes hooiland verspreid langs de Roer. Ze vertonen niet de bloemrijkdom van weleer en bevatten slechts weinig aandachtsoorten; wel staan er hier en daar Pinksterbloem en, minder algemeen, Grote bevernel, Kraai-look (*Allium vineale*), Grasmuur (*Stellaria graminea*) en Fluitenkruid. De grootste oppervlakte glanshaverhooiland is aanwezig rondom de oude Roermeander het Wenke, ten oosten van Paarlo. De enigszins bloemrijke graslanden langs de Roer zijn veelal als droge tot matig vochtige graslanden gekarteerd met verspreid of alleen langs de rand enkele aandachtsoorten. Soorten die hier voorkomen zijn onder meer Jacobskruiskruid, Gewoon biggenkruid (*Hypochaeris radicata*), Pinksterbloem en Gevlekte dovenetel (*Lamium maculatum*). Tussen Sint Odiliënberg en Roermond treden Geel walstro, Akkerhoornbloem (*Cerastium arvense*) en Sint-Janskruid (*Hypericum perforatum*) op de voorgrond, een enkele maal zelfs Kamgras (*Cynosurus cristatus*) en Beemdtkroon. Bijzonder soortenrijk ontwikkeld is het grasland in de meanderbocht aan de overzijde van de Roer van het Zwarte water bij Melick en het Tonnedenhof. Hierin groeien onder meer veel Gewoon biggekruid, Jakobskruiskruid en Knolboterbloem (*Ranunculus bulbosus*). Daarnaast komen lokaal Akkerhoornbloem, Fluitenkruid, Geel walstro, Knoopkruid, Pinksterbloem en Sint-Janskruid voor [figuur 8]; dit zijn planten die Sissingh ook noemde als begeleidende soorten voor zijn Roerdalfluviaal. Opvallend is dat nu Grote pimpernel in al deze graslanden ontbreekt, met uitzondering van een perceel met daarin een klein moerasje. Deze soort moet langs de Roer dan ook gezocht worden in de taluds en bermen langs watergangen en in een enkele wegberm. Met name rondom de Lorberg bij Melick is Grote pimpernel in dit soort lijnvormige elementen veel aanwezig. Vaak betreft het enigszins vochtige situaties. Moerasspirea (*Filipendula ulmaria*) komt dan ook vaker als begeleidende soort voor dan Geel walstro, Grote bevernel, Knoopkruid en Gewone Margriet.

Dijkbeemden

Slechts op een enkele locatie groeit Grote pimpernel nog in een dijksituatie of op een zandige oeverwal. Eén plek betreft een schrale, goed ontwikkelde dijkvegetatie nabij Tonnedenhof. Hier groeien naast Grote pimpernel ook Akkerhoornbloem, Beemdtkroon, Geel walstro, Gewone veldbies en Muizenoor (*Hieracium pilosella*). Plaatselijk staan enkele Grasklokjes (*Campanula rotundifolia*) en wat Kattendoorn [figuur 9]. Op iets vochtige plekken groeien Moerasrolklaver (*Lotus pedunculatus*), Watermunt (*Mentha aquatica*) en Gro-

te pimpernel. Het gaat hier om een oud, historisch dijkje, waarvan er in het Roerdal meer te vinden zijn. Dit zijn ook de plaatsen waar gezocht kan worden naar de restanten van de oude dijkbeemden die Sissingh heeft gezien. Veelal komt hier ook nog Glanshaver in redelijke hoge bedekking voor. Stroomafwaarts van Sint Odiliënberg zijn deze lijnvormige elementen nog redelijk ontwikkeld. Vaak betreft het een schralere vegetatie met Akkerhoornbloem, Geel walstro, Gewone veldbies, Kattendoorn en Muizenoor. Op een enkele locatie groeien Grasklokje, Knoopkruid en Rapunzelklokje (*Campanula rapunculus*) en in een enkel geval zelfs nog Beemdtkroon, Knolboterbloem en Goudhaver. Zeer bijzonder is een plek met Echte kruisdistel (*Eryngium campestre*). De relatie met het door Sissingh beschreven glanshaverhooiland met Grote pimpernel lijkt echter verdwenen.

Hooilanden in het Herkenbosscherbroek

De landbouwgronden in het Herkenbosscherbroek zijn door de vrij hoge grondwaterstanden in het gebied ongeschikt als akker en zijn hierdoor vrijwel allemaal nog in gebruik als grasland. De soortenrijkdom van weleer is echter geheel verdwenen. De bekende thema's vermessing en verdroging en daarmee samenhangend verzuring dragen ook hier hun steentje aan bij. De in het gebied liggende graslanden staan nog onder invloed van vroegere bemesting, waardoor er vrij veel fosfaat in de bodem zit. Doordat de percelen nog steeds nat zijn met een veelal venige bodem is het fosfaat vrij opneembaar voor planten. Dit wordt nog versterkt doordat er door de diepe sloten geen ijzerrijke kwel meer in het maaiveld komt. Hierdoor wordt de invloed van regenwater groter. IJzerrijke kwel zou bijdragen aan het binden van fosfaat. Door de aanwezigheid van fosfaat en stagnerend regenwater zonder kwelinval wordt het aandeel Pitrus (*Juncus effusus*) in de graslanden die uit productie zijn genomen steeds groter. Deze graslanden zijn vooral gelegen rondom het Daelenbroek; hun natuurwaarde is vrij laag. De meeste graslanden zijn in regulier agrarisch gebruik; ze zijn soortenarm en de vegetatie bestaat bijna alleen uit Engels raaigras. De natuurwaarde is hier helemaal laag.

De kenmerkende vegetatie heeft zich teruggetrokken tot de vele slootkanten en wegbermen in het gebied. De meest waardevolle vegetaties bevinden zich dan ook hier. In de sloten nabij Kasteel Daelenbroek groeien Holpijp (*Equisetum fluviatile*) en Bosbies (*Scirpus sylvaticus*), twee echte kwelindicatoren. Ook de aanwezigheid

van Veldrus duidt nog op oppervlakkig afstromend water. Een opvallende soort is Snavelzegge (*Carex rostrata*), die hier lokaal voorkomt. Ze is vooral bekend van zure standplaatsen, maar komt eveneens voor op plaatsen die onder invloed staan van zowel regenwater als baserijk grondwater (WEEDA *et al.*, 1994).

In de wegbermen van de Bolbergweg wordt massaal Grote pimpernel aangetroffen vaak samen met Moerasspirea en ook vaak Blauw glidkruid (*Scutellaria galericulata*); op de drogere stukken groeit daarnaast Knoopkruid. Het veranderde maabeleid van de gemeente Roerdalen, waardoor er pas na half september wordt gemaaid, heeft daar de laatste jaren tot een toename van Grote pimpernel geleid.

CONCLUSIE

Grote pimpernel was in het Roerdal zelf vooral gebonden aan een droge subassociatie van het glanshaverhooiland. Deze graslanden bevatten hier veel stroomdalplanten. Op basis van historische ge-

gevens wordt duidelijk dat het gaat om een typische stroomdalvariant. Rond Daelenbroek waren er overgangen naar blauwgraslandachtige vegetaties. Ook hierin stond veel Grote pimpernel. Beide vormen van deze glanshaverhooilanden waren zeer bloemenrijk. Ze werden veelal pas in juni voor de eerste keer handmatig gemaaid en soms nabeweid. Al in de jaren zeventig waren veel van deze graslanden verdwenen. Nu heeft de Grote pimpernel zich teruggetrokken tot bermen van sloten en wegen. Vlakdekkend komen slechts verarmde vormen van dit voormalige glanshaverhooiland voor.

DANKWOORD

Wij willen Jack Geraedts bedanken voor de levering van de gegevens en het meedenken over de inhoud van het artikel. Het Roerstreekmuseum willen we bedanken voor het mogen gebruiken van de luchtfoto uit de Tweede Wereldoorlog.

Summary

HAYFIELDS WITH GREAT BURNET (*SANGUISORBA OFFICINALIS*) IN THE VALLEY OF THE RIVER ROER
A comparison with the 1950s

The valley of the river Roer (NL) has been designated a Natura 2000 area, partly because of the presence of the Dusky large blue butterfly (*Phengaris nausithous*). This species prefers somewhat rougher vegetation with Great burnet (*Sanguisorba officinalis*). To get a better idea of the state of the former hayfields with *Sanguisorba officinalis* in the Roer valley, the area was analysed on the basis of historical vegetation descriptions by Sissingh from the 1950s. This historical description was compared with the recent vegetation to find out what is left of the 1950s situation. *Sanguisorba officinalis* was particularly associated with dry grasslands with False oat-grass (*Arrhenatherum elatius*). These grasslands feature plant species characteristic of stream valleys. The comparison with the historical information made it clear that these vegetations can be interpreted as a typical stream valley variant of the *Arrhenatherum elatius* grasslands. In the Daelenbroek area, on more peaty soils in former meanders, these grasslands with *Sanguisorba officinalis* appear in a gradient with fen meadows (*Cirsio dissecti-molinietum*). Both forms of the *Arrhenatherum elatius* grasslands are very species-rich. The first hay of the season was usually made in June, and the vegetation

was mown by hand. Sometimes the grasslands were grazed after mowing. These days, *Sanguisorba officinalis* grows only along ditches and roads. Extensive plots of *Arrhenatherum elatius* grasslands are now scarce and poor in species.

Literatuur

- BOEREN, J., 2005. Beschermingsplan Donker pimpernelblauwtje Roerdal. Dienst Landelijk Gebied, Roermond.
- CONRADI-POLAK, T. & J. BEKKERS, 1995. Sint Odiliënberg in de vuurlinie, 1944-1945. Roerecho, Sint Odiliënberg.
- DIJK, B. VAN, 1969. Het ontstaan van de Roerstreek. Jaarboek Heemkundevereniging Roerstreek 1: 149-153.
- DIJK-BEZEMER, A. VAN, 1971. Melick en Herkenbosch. Een agrarische gemeente in de vorige eeuw. Jaarboek Heemkundevereniging Roerstreek 3: 100-136.
- HENDRIKS, M. & C. ZUYDERDUYN, 2002. De potenties van het Roerdal als leefgebied voor pimpernelblauwtjes. Rapportnummer SV 2002.004. De Vlinderstichting, Wageningen.
- LOCHT, B.J., 1984. Kleine landschapselementen. Relatie tussen de waarden en de functies van landschapselementen en de landschapsbouw. Jaarboek Heemkundevereniging Roerstreek 16: 34-46.
- MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN, 2013. Aanwijzingsbesluit Natura 2000-gebied Roerdal. Ministerie van Economische zaken, Den Haag.
- MINISTERIE VAN LANDBOUW, NATUUR EN VOEDSELKwaliteit, 2008. Natura 2000 profielendocument.

Versie 1 september 2008. Laaggelegen schraal hooiland (*Alopecurus pratensis*, *Sanguisorba officinalis*) (H6510). Verkorte naam: glanshaver- en vossenstaarhooilanden. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Directie Kennis, Ede.

- PROVINCIE LIMBURG, 2009. Natura 2000. Concept-Beheerplan Roerdal 9 augustus 2009. Provincie Limburg/Dienst Landelijk Gebied, Maastricht/Roermond.
- REIJNEN, M.J.S.M., H.J.W. SCHIMMEL & J. WIERTZ, 1978. De Roerstreek. De natuurtechnische beheerstoestand van de vegetatie. Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum.
- SCHAMINÉE, J.H.J., A.H.F. STORTELDER, E.J. WEEDA, E. DIJK, H. DOING & S.M. HENNEKENS, 1996. De vegetatie van Nederland. Deel 3: Plantengemeenschappen van graslanden, zomen, droge heiden. Opulus Press, Uppsala.
- SISSINGH, G., 1942. Vegetatiekartering Limburg. Algemene beschrijving van Midden-Limburg. Rijksdienst voor het Nationale Plan, Den Haag.
- SLOB, G.J., 1971. Inventarisatierapport over het Roerdal. Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum.
- STIBOKA, 1968. Bodemkaart van Nederland. Schaal 1: 50.000. Toelichting bij kaartblad 58 Oost Roermond. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.
- VALK, J.C. DE, 1971. De Roer van bron tot monding. Jaarboek Heemkundevereniging Roerstreek 3: 11-19.
- WEEDA, E.J., R. WESTRA, CH. WESTRA & T. WESTRA, 1994. Nederlandse oecologische flora. Wilde planten en hun relaties. Deel 5. IVN/VARA/VEWIN, Amsterdam.
- WINTERAEKEN, H.J., 2014. De Roer: Over meanders en overstromingen. Natuurhistorisch Maandblad 103(8): 201-204.